

*К. С. Пугачевська,
аспірант кафедри міжнародної економіки,
Київський національний торговельно-економічний університет*

ЗОВНІШНЯ ТОРГІВЛЯ ЯК ДЕТЕРМІНАНТА ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ В УМОВАХ СВІТОГОСПОДАРСЬКИХ ЗВ'ЯЗКІВ

*К. Pugachevska,
Post-Graduate Student of the International Economy Department of Kyiv National University of Trade and Economics*

FOREIGN TRADE AS A DETERMINANT OF ECONOMIC DEVELOPMENT IN A GLOBAL ECONOMY RELATIONS

У статті досліджено роль зовнішньоекономічних факторів у розвитку національної економіки в сучасних умовах. Виявлено причини випередження темпів розвитку міжнародної торгівлі над світовим валовим продуктом. Проаналізовано показники зовнішньоторговельної відкритості країн за рівнем економічного розвитку та подано рейтинг країн за рівнем залучення у міжнародну торгівлю, розроблений Всесвітнім економічним форумом. Проведено порівняння країн за критерієм оцінки ведення бізнесу згідно з рейтингом "Doing Business".

The article deals with the role of the external economic factors in the development of national economy in modern world. The reasons for the world gross domestic product development being outpaced by the international trade development are discovered. The indicators of countries' foreign trade openness are analyzed according to the level of their economic development, as well as the rank of countries by the level of their involvement in international trade, elaborated by the World Economic Forum, is presented. A comparison of countries by the criterion of business evaluation according to the "Doing Business" rating is made.

Ключові слова: зовнішня торгівля, економічний розвиток, відкритість економіки, рівень залучення у міжнародну торгівлю, вільна торгівля, протекціонізм.

Key words: foreign trade, economic development, trade openness, level of involvement in international trade, free trade, protectionism.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Світовий досвід останніх 50 років продемонстрував вигоди від встановлення відкритого торговельного режиму. Країни ОЕСР знизили торговельні бар'єри у результаті проведення успішних переговорів у рамках СОТ і продемонстрували стійке зростання торгівлі і доходів. Уряди багатьох країн, що розвиваються зайняли першочергово іншу позицію і спробували проводити політику індустріалізації у поєднанні з високими протекціоністськими бар'єрами. Однак за останні 10 років баланс поглядів у цих країнах також змінився на фоні зростання кількості свідчень на користь лібералізації торгівлі та її позитивному впливу на економічне зростання. Крім того, практично усі приклади успішного економічного розвитку (Чилі, Сінгапур, Гонконг) ґрунтувалися на високих темпах зростання промислового експорту.

Водночас, сучасна світова економіка характеризується різноманітністю форм і методів торгівлі, рівнем інтеграції розвинених країн і країн, що розвиваються, у світове співтовариство, інтенсивністю торговельно-економічного співробітництва і коопераційними зв'язками, що направлені на удосконалення економічного розвитку і зростання країн світу. У зв'язку з цим актуальним є дослідження взаємозв'язку і взаємозалежності економічного зростання і міжнародної торгівлі країн світу.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідженням впливу зовнішньої торгівлі на економічний розвиток національної економіки займалися економісти різних напрямів економічної думки: меркантилісти (Т. Манн, А. Монкрет'єн, У. Стаффорд), прихильники класичної політичної економії (А. Сміт, Д. Рікардо), економісти неокласичного напрямку (Е. Хекшер, Б. Олін, В. Столпер, Т. Рибчинський, Р. Джонсон), а також Ф. Ліст [8], Р. Пребіш [10], Р. Лукас [9], А. Харрісон [5] та ін.

Праці вітчизняних та російських економістів представлені роботами М. Белінського [1], В. Гейця, В. Куліша [3], А. Мазараки [2], Т. Мельник [2], Н. Флігістіна [4] та ін.

НЕВИРІШЕНІ ЧАСТИНИ ПРОБЛЕМИ

Водночас аналіз публікацій показав відсутність єдиної точки зору на проблематику оцінки зовнішньої торгівлі як детермінанти економічного розвитку в умовах світогосподарських зв'язків.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Зовнішньоекономічні фактори у розвитку національної економіки відіграють неодноразову роль. З одного боку, залучення у світогосподарські зв'язки і підвищення рівня зовнішньоторговельної компоненти у формуванні ВВП сприяє раціоналізації споживання усіх видів ресурсів і

Таблиця 1. Динаміка обсягів світової торгівлі за 1950—2012 рр.

Показник	1950	1960	1970	1980	1990	2000	2010	2012	Коефіцієнт зростання (1950 р. = 1,0)
Світова торгівля, млрд дол.	125,8	267,4	646,6	4113,7	7066,9	13103,1	30683,9	36793,9	292,4
Експорт, млрд дол.	61,8	129,9	317,0	2035,5	3478,8	6444,2	15257,9	18324,6	296,5
Імпорт, млрд дол.	64,0	137,4	329,6	2078,1	3588,1	6658,9	15426,0	18469,3	288,5
Сальдо, млрд дол.	-2,2	-7,5	-12,6	-42,6	-109,3	-214,7	-168,1	-144,7	X
Коефіцієнт покриття імпорту, %	96,6	94,6	96,2	98,0	97,0	96,8	98,9	99,2	X

Джерело: розрахунки автора за даними [15].

структурній оптимізації національної економіки, підвищенню конкурентоспроможності і переходу на нові технологічні рівні. Проте надмірна і економічно невиправдана відкритість національної економіки, підвищення залежності як від можливостей збуту виробленої продукції виключно на зовнішніх ринках, так і від поставок імпортного обладнання, технологій і сервісного обслуговування іноземними контрагентами є свідченням негативного впливу зовнішньоекономічних факторів на національну економіку, що зрештою призводить до поступової втрати конкурентоспроможності, ігнорування національних економічних інтересів, стагнації і повернення країни до більш низьких технологічних укладів [3, с. 412—413].

У сучасній вітчизняній і зарубіжній літературі різнобічно висвітлені базові теоретичні основи вільної торгівлі і протекціонізму, їх ролі у забезпеченні економічного зростання розвинених країн і країн з перехідною економікою, їх впливу на макроекономічну ситуацію в країні. Наразі серед економістів домінує теза, що зовнішня торгівля та її лібералізація сприятливо впливають на економічне зростання. Відмінним у поглядах є ставлення до того, на якому рівні економічного розвитку країна може відкрити свій внутрішній ринок.

Водночас при виборі економічної політики не так суттєво чи впливає відкритість на збільшення темпів економічного зростання, більш важливо чи сприяє вона стійкому зростанню у більшій мірі, ніж протекціонізм. Серед прихильників вільної торгівлі мало хто стверджує, що відкритість сама по собі достатній фактор забезпечення економічного розвитку. Провідні науковці та економісти, що дотримуються ліберальних поглядів визнають, що за відсутності макроекономічної стабільності, передбачуваної політики держави і надійного дотримання договірних умов мало ймовірно, що країна зможе забезпечити значні темпи зростання протягом тривалого періоду часу [5; 6; 7; 9].

Однією із проблем теорії міжнародної торгівлі є оцінка ефекту від розвитку вільної торгівлі. Дослідження на основі стандартних моделей часткової та загальної рівноваги проілюстрували зростання добробуту населення у результаті розвитку торгівлі не більше ніж на 1—2 % від ВВП. Такі результати викликають дискусії, чи варто стимулювати вільну торгівлю у якості пріоритету зовнішньої політики в розвинених країнах та країнах, що розвиваються у випадку несуттєвого приросту ВВП на душу населення.

Американські науковці Ф. Родрігес та Д. Родрік стверджують, що міжнародна торговельна політика тісно пов'язана з багатьма іншими аспектами економічної політики і це ускладнює визначення рівня впливу міжнародної торгівлі та інших напрямів економічної політики на економічне зростання [1, с. 88]. На їх думку, "ефект лібералізації торгівлі може в кінцевому підсумку бути сприятливим з точки зору стандартної концепції порівняльної переваги; у будь-якому випадку існуючі на сьогоднішній день дані не протирічать цьому ... Інтеграція у світову економіку — настільки потужна сила, що сприяє економічному зростанню, що може ефективно трансформувати стратегію розвитку країни" [11, с. 54—55].

На противагу їм, ряд вчених стверджують, що у регресійних дослідженнях не наведені переконливі свідчення, які б підтверджували зв'язок між економічним зростанням і рівнем втручанням держави в економіку (наприклад, встановлення тарифних чи нетарифних бар'єрів).

У своїй книзі "Глобалізація: тривожні тенденції" Лауреат Нобелівської премії Дж. Стігліц визнає вклад лібералізації у стійкий розвиток усіх відомих нам "успішних економік". Однак при цьому Дж. Стігліц виділяє два суттєві застереження: лібералізація торгівлі повинна бути поступовою, а багаті країни, роблячи свій вклад у розвиток "бідних" країн, повинні усунути торговельні бар'єри на шляху тих товарів, експорт яких є економічно важливим для країн, що розвиваються — особливо сільськогосподарської продукції (імпорт якої ускладнений через експортне субсидювання і підтримку державою місцевих товаровиробників, що виступає у протиріччя з інтересами країн, що розвиваються). Дж. Стігліц зазначає: "Ставши на шлях вільної торгівлі, багато країн почали розвиватись набагато динамічніше, ніж за умов перебування у економічній ізоляції. Міжнародні економічні зв'язки сприяють економічному розвитку, оскільки експорт — одна із найважливіших умов економічного зростання" [12, с. 144]. Таким чином, Дж. Стігліц вбачає причинно-наслідковий зв'язок між зростанням економіки, з одного боку, і зниженням чи демонтажем торговельних бар'єрів, з іншого, і, на відміну від Д. Родріка, економічний успіх азіатських країн він пояснює переважно, ліквідацією цих бар'єрів.

На наш погляд, торговельні бар'єри не є єдиною детермінантою зростання міжнародної торгівлі, однак повністю виключити взаємозв'язок буде некоректно. Навряд чи можна очікувати, що торгівля буде розвиватись високими темпами у випадках обмеження торгівлі, зокрема при авторитарній чи напівавтаркційній моделях розвитку.

Більшість ранніх емпіричних досліджень міжнародної торгівлі і зростання було сконцентровано на протекціоністській політиці імпортозаміщення, яку проводять уряди багатьох країн, що розвиваються починаючи з 1945-х рр. Питання імпортової залежності були вперше проаналізовані у 1950-х рр. аргентинським економістом Р. Пребішем, та згодом доповнені його британським колегою Х. Зінгером, які сформулювали положення про існування довготривалої тенденції погіршення умов торгівлі для країн, що експортують сировину, а імпортують промислові товари. У своєму аналізі Р. Пребіш використовував термінологію, побудовану на дихотомії "центр-периферія", яка згодом активно використовувалась у теорії залежності та теорії світових систем [10, с. 559—260]. Основною ідеєю у сформованій моделі є те, що імпортозаміщення як форма вибіркового протекціонізму може протистояти проблемі погіршення умов торгівлі.

Докази на користь розвитку молодих галузей промисловості були свого часу обгрунтовані Ф. Лістом у роботі "Національна система політичної економії", які стали основними принципами розвитку економіки більшості країн Латинської Америки та Південно-Східної Азії (нові індустріальні країни), які в середині XX ст. розпочали імпортозамінну індустріалізацію [8]. Незважаючи на те, що її проведення в Латинській Америці не дало очікуваних результатів, проте в країні з'явилися нові галузі економічної діяльності, в регіоні сформувалась власна технологічна база, з'явилися додаткові робочі місця, підприємства отримали можливість конкурувати на міжнародному рівні, виходити на нові ринки, використовуючи власні технології.

Досліджуючи показники розвитку країн, що переживали швидке економічне зростання, Д. Родрік характеризує проміжок 1960—1973 рр. як "золотий" період для економічного зростання країн, що розвиваються. В тридцяти країнах цієї групи щорічний приріст доходів на душу населення досягав темпів, рівних чи перевищуючих 3-відсоткову позначку. Для порівняння темпи зростання економіки різко зросли у більшості країн, що розвиваються протягом двох періодів — 1973—1984 рр. і 1984—1994 рр. З огляду на те, що протягом 1960—1973 рр. у цих країнах проводилась політика промислового розвитку, що мала імпортозамінне спрямування, а в період 1984—1994 рр. — політика лібералізації, Д. Родрік робить висновок, що зростання темпів економіч-

ного зростання свідчить на користь ефективності політики імпортозаміщення [12, с. 59].

Однак, при детальному аналізі реальної економічної практики латиноамериканських країн не підтверджує ідеї Д. Родріка. Так, економічний розвиток Бразилії — найбільшої країни на латиноамериканському континенті, яка досягла безпрецедентних успіхів в період 1960—1973 рр., не вписується у рамки класичної схеми успішного імпортозаміщення. Розглянемо темпи зростання бразильської економіки протягом трьох періодів: 1961—1968, 1968—1975, 1975—1980. Протягом першого з цих періодів середні темпи зростання досягали 1,6%, а в наступні два періоди — 8,3 і 3,5% відповідно. Авторитетні експерти у сфері торговельної політики, характеризуючи період 1965—1973 рр., називають його періодом "обережної політики лібералізації торгівлі", а період 1974—1980 — "політикою переходу до закритості". У перший з цих двох періодів у Бразилії вжили ряд заходів, цілком яких було коригування завищеного курсу валюти, а уряд почав використовувати стимули для активізації експорту, намагаючись знизити анти-експортний вектор економіки. І, насамкінець, була знижена середня величина встановлених законом тарифів: з 99 до 57% у промисловості та з 53 до 34% у сільському господарстві. Відтак, незважаючи на значну лібералізацію торгівлі країни Латинської Америки так і не продемонстрували економічний ріст у 80-х рр., оскільки відкритість — це необхідна, але не єдина компонента швидкого зростання. Макроекономічна нестабільність, зумовлена переливами короткострокового капіталу в більшості країн латиноамериканського континенту призвела до зростання зовнішнього боргу в 70-х рр., на обслуговування якого витрачалося до 30% валютно-експортної виручки. Ситуація ще більше загострилась після того, як в США у період перебування на посаді президента Федеральної резервної банку П. Волкера були підвищені банківські ставки, після чого розпочався відплив капіталу з Латинської Америки, що у свою чергу, унеможливив потенціал росту [4, с. 72—73].

Статистичні дані свідчать, що протягом останніх десятиліть обсяги світової торгівлі зросли безпрецедентно. Так, коефіцієнт зростання її у 2012 р. порівняно з 1950 р. становить 292,4, а обсяг світової торгівлі на душу населення в 2012 р. становив 5,2 тис. дол., таблиця 1.

Випередження темпів приросту міжнародної торгівлі порівняно зі світовим валовим продуктом обумовлено низкою об'єктивних причин, зокрема інтенсивним розвитком міжнародної транспортної інфраструктури, здешевленням перевезень, послабленням протекціонізму та триваючим поглибленням міжнародного поділу праці. Зокрема останній із вищенаведених чинників є ключовим через пов'язаність його з науково-технічним прогресом. Оскільки у складі ВВП виробленого враховується лише продукція кінцевого використання, то зрозуміло, чому темпи зростання світової торгівлі перевищують темпи підвищення світового ВВП. Адже у структурі товарних потоків усе більша частка належить товарам проміжного споживання — напівфабрикати, комплектуючі, частини для збирання готового виробу тощо [2, с. 145], таблиця 2.

Аналіз показників зовнішньоторгівельної відкритості та темпів зростання ВВП за рівнем економічного розвитку наведено у таблиці 3. Дані ЮНКТАД підтверджують, що темпи економічного зростання країн, що

Таблиця 2. Динаміка випередження міжнародної торгівлі над реальним ВВП

Період	1970 - 1980	1980 - 1989	1990 - 2000	2000 - 2005	2005 - 2009	2010	2011	2012
Темпи приросту реального ВВП, %								
Світ	3,8	3,26	2,82	2,89	2	4,02	2,74	2,24
Розвинені країни	3,38	3,2	2,61	2,06	0,55	2,55	1,41	1,15
Країни, що розвиваються	5,8	3,53	4,89	5,39	5,92	7,71	5,76	4,67
Країни з перехідною економікою	4,98	3,4	-5,13	6,5	4,32	4,42	4,53	3,09
Темпи приросту міжнародної торгівлі, %								
Світ	20,33	5,97	6,67	11,34	6,49	21,68	19,5	0,28
Розвинені країни	19,1	6,98	5,95	9,77	4,35	16,56	16,91	-2,67
Країни, що розвиваються	24,58	3,49	8,85	13,97	9,68	29,11	22,02	3,97
Країни з перехідною економікою	20,01	4,32	4,29	20,39	12,93	25,55	30,95	2,62
Коефіцієнт випередження зовнішньої торгівлі над ВВП								
Світ	1,16	1,03	1,04	1,08	1,04	1,17	1,16	0,98
Розвинені країни	1,15	1,04	1,03	1,08	1,04	1,14	1,15	0,96
Країни, що розвиваються	1,18	1	1,04	1,08	1,04	1,2	1,15	0,99
Країни з перехідною економікою	1,14	1,01	1,1	1,13	1,08	1,2	1,25	1

Джерело: розрахунки автора за даними [15].

розвиваються та країн з перехідною економікою відбуваються на фоні високої зовнішньоторгівельної відкритості.

Всесвітній економічний форум розробив індекс залученості у міжнародну торгівлю, який показує, наскільки державні інститути, політика і інфраструктура сприяють вільному пересуванню товарів через кордони до місць призначення. Фактори, що впливають на залученість у торгівлю, об'єднані в 4 категорії: доступ до ринків, адміністративна інфраструктура на кордоні, транспортна і комунікаційна інфраструктура, бізнес-клімат. Лідерами рейтингу у 2012 р. стали Сингапур, Гонконг, Данія, Швеція — "невеликі відкриті економіки, де зовнішня торгівля доповнює внутрішній ринок, який є відносно невеликим". Високі бали за більшістю показників підтверджують, що країни вважають відкритість до міжнародної торгівлі і інвестицій важливою компонентою успіху економічної стратегії розвитку. Україна в цьому рейтингу займає 86 місце, а Російська Федерація — 112 [14].

Показову статистику щодо зовнішньої торгівлі надає і рейтинг "Ведення бізнесу" ("Doing Business"), розроблений групою Світового банку і який оцінює простоту здійснення підприємницької діяльності на основі 10 індикаторів. Одним із індикаторів є міжнародна торгівля, що інкорпорує такі субпоказники як кількість необхідних документів для експорту/імпорту, вартість експорту/імпорту та час на здійснення експортної/імпортної операції, таблиця 4.

Таблиця 3. Динаміка показників зовнішньоторгівельної відкритості країн за рівнем економічного розвитку у 1980—2012 рр.

Показники	Роки								
	1980	1990	2000	2005	2008	2009	2010	2011	2012
Експортна квота, %									
Економічно розвинені країни	19,52	18,14	21,36	23,8	28,2	24,04	26,34	28,36	28,2
Країни, що розвиваються	26,15	25,4	34,7	41,24	41,91	34,48	36,86	38,23	37,1
Країни з перехідною економікою	6,26	13,21	45,37	38,27	36,3	32,39	34,62	37,17	35,6
Імпортна квота, %									
Економічно розвинені країни	20,32	18,33	22,19	25,07	29,44	24,36	26,77	29,05	28,7
Країни, що розвиваються	24,03	24,43	32,48	36,67	37,96	32,14	34,65	35,7	34,7
Країни з перехідною економікою	6,42	13,85	33,12	29,72	29,97	27,61	28,02	29,2	29,6
Зовнішньоторгівельна квота, %									
Економічно розвинені країни	19,92	18,24	21,78	24,44	28,82	24,20	26,56	28,71	28,45
Країни, що розвиваються	25,09	24,92	33,59	38,96	39,94	33,31	35,76	36,97	35,90
Країни з перехідною економікою	6,34	13,53	39,25	34,00	33,14	30,00	31,32	33,19	32,60

Джерело: розрахунки автора за даними [15].

ВИСНОВКИ

Позитивна роль міжнародної торгівлі полягає, перш за все, у тому, що відсутність бар'єрів для руху товарів, послуг і факторів виробництва на основі принципу порівняльних переваг призводить до оптимізації дії принципу глобальної ефективності, коли за заданих умов сукупний економічний потенціал світового господарства використовується найбільш раціональним чином, а споживачі, у свою чергу, мають широкий спектр можливостей щодо задоволення своїх потреб.

Слід також відмітити і на становленні відкритої економіки як об'єктивної тенденції світового розвитку, що зумовлена поширенням інтеграційних процесів у світі. Водночас світовий досвід свідчить, що значна відкритість економіки робить її вразливою до коливань зовнішньої кон'юнктури та економічної політики основних торговельних партнерів у частині застосування різних протекційністських заходів. Відтак, відкритість повинна бути раціональною, побудованою на принципах ефективності, конкурентоспроможності, диференційованості та національної безпеки. Водночас дана тематика тісно пов'язана з дослідженням інструментів регулювання зовнішньої торгівлі та вимагає подальших розвідок у цьому напрямі.

Література:

1. Белинский М. Международная торговля и экономический рост: мета-анализ научных работ 1970—2000-х гг. // М. Белинский // Международное право и международные отношения. — 2008. — № 3. — С. 88—93.
2. Мазаракі А.А., Мельник Т.М. Регуляторна політика у сфері зовнішньої торгівлі: монографія / А.А. Мазаракі, Т.М. Мельник. — К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2010. — 470 с.
3. Национальная экономика: учебник; под общ. ред. В.И. Кулиша. — М.: Изд-во РАГС, 2010. — 512 с.
4. Флигистин Н. Архитектура рынков: экономическая социология капиталистических обществ XXI века / Н. Флигистин // Экономическая социология. — 2013. — № 3. — С. 64—96.
5. Harrison A. Openness and Growth: a Time Series, Cross-country Analysis for Developing Countries / A. Harrison // Journal of Development Economics. — 1996. — № 48. — P. 419—447.
6. Leamer E.E. Measures of Openness / E.E. Leamer // Trade Policy Issues and Empirical Analysis. — 1988. — № 18. — P. 147—204.
7. Lee J.-W. International Trade, Distortions, and Long-run Economic Growth / J.W. Lee // IMF Staff Papers. — 1993. — 40 (2). — P. 299—328.
8. List F. The National System of Political Economy / F. List. — J.B. Lippincott & Co. — 1856. — 762 p.
9. Lucas R.E. On the Mechanics of Economic Development / R.E. Lucas // Journal of Monetary Economics. — 1988. — No 22. — P. 3—42.
10. Prebisch R. Commercial Policy in the Underdeveloped Countries / R. Prebisch // American Economic Review. — 1959. — Vol. 49. — P. 251—273.
11. Rodriguez F. Trade policy and economic growth: a skeptics guide to the cross-national evidence / F. Rodriguez, D. Rodrik. — Cambridge: MIT Press, 2000. — 146 p.
12. Rodrik D. Trading in illusions / D. Rodrik // Foreign Policy. — 2001. — № 123. — P. 54—63.
13. Stiglitz J.E. Globalization and Its Discontents / J.E. Stiglitz. — WW Norton and Company. — 2002. — 282 p.
14. The Global Enabling Trade Report [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www3.weforum.org/docs/GETR/2012/GlobalEnablingTrade_Report.pdf
15. Офіційний сайт Комісії ООН з торгівлі і розвитку [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://unctad.org/en/Pages/Statistics.asp>
16. Doing Business [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.doingbusiness.org/~media/GIAWB/Doing%20Business/Documents/Annual-Reports/English/DB13-full-report.pdf>

Таблиця 4. Показники оцінки ведення зовнішньої торгівлі за рейтингом "Doing Business"

Експорт				Імпорт			
Сприятливі країни		Несприятливі країни		Сприятливі країни		Несприятливі країни	
Кількість необхідних документів, одиниць							
Франція	2	Афганістан	10	Франція	2	Чад	11
Канада	3	Буркіна Фасо	10	Данія	3	Нігер	11
Естонія	3	Кот-д'Івуар	10	Південна Корея	3	Російська Федерація	11
Японія	3	Ірак	10	Панама	3	Казахстан	12
Південна Корея	3	Ангола	11	Швеція	3	Узбекистан	14
Фінляндія	4	Узбекистан	13	Сінгапур	4	ЦАР	17
Україна			8	Україна			10
Термін здійснення операції, дні							
Данія	5	Афганістан	74	Сінгапур	4	Чад	101
Естонія	5	Чад	75	Кіпр	5	Узбекистан	99
Гонконг	5	Ірак	80	Данія	5	Ірак	82
Сінгапур	5	Узбекистан	80	Естонія	5	Афганістан	77
Нідерланди	6	Казахстан	81	США	5	Зімбабве	73
Україна			31	Україна			36
Витрати на здійснення операції, дол. за контейнер							
Малайзія	435	Таджикистан	8450	Малайзія	420	Таджикистан	9800
Сінгапур	456	Чад	5902	Сінгапур	439	Чад	8525
Фінляндія	540	ЦАР	5491	Гонконг	565	Конго	7709
Гонконг	575	Казахстан	4665	Ізраїль	565	ЦАР	5554
Марокко	577	Узбекистан	4865	ОАЕ	590	Зімбабве	5200
Україна			1230	Україна			1430

Джерело: складено автором на основі даних [16]

References:

1. Belinskiy, M. (2008), "International trade and economic growth: meta-analysis of 1970—2000 scientific works", Zhurnal mezhdunarodnogo prava i mezhdunarodnyh otnoshenij, vol. 3, pp. 88—93.
2. Mazaraki, A.A. and Melnyk, T.M. (2010), Regulatorna polityka u sferi zovnishn'oi torhivli [Regulatory policy in foreign trade], Kyiv national university of Trade and Economics, Kyiv, Ukraine.
3. Kulish, V.I. (2010), Nacional'naja jekonomika [National economy], RAGS, Moscow, Russia
4. Fligistin, N. (2013) "Market architecture: economic sociology of capitalistic societies of XXI century, Jekonomicheskaja sociologija", vol. 3, pp. 64—96.
5. Harrison, A. (1996), "Openness and Growth: a Time Series, Cross-country Analysis for Developing Countries", Journal of Development Economics, vol. 48, pp. 419—447.
6. Leamer, E.E. (1988), "Measures of Openness", Trade Policy Issues and Empirical Analysis, vol. 18, pp. 147—204.
7. Lee, J.-W (1993), "International Trade, Distortions, and Long-run Economic Growth", IMF Staff Papers, vol. 40(2), pp. 299—328.
8. List, F. (1856), National System of Political Economy, B. Lippincott & Co, Philadelphia, USA
9. Lucas, R.E. (1988), "On the Mechanics of Economic Development", Journal of Monetary Economics, vol. 22, pp. 3—42.
10. Prebisch, R. (1959), "Commercial Policy in the Underdeveloped Countries", American Economic Review, vol. 49, pp. 251—273.
11. Rodriguez, F. and Rodrik, D. (2000), "Trade policy and economic growth: a skeptics guide to the cross-national evidence", MIT Press, Cambridge, UK.
12. Rodrik, D. (2001), "Trading in illusions", Foreign Policy, vol. 123, pp. 54—63.
13. Stiglitz, J.E (2002), Globalization and Its Discontents, WW Norton and Company, New York, USA.
14. The Global Enabling Trade Report (2013), available at: http://www3.weforum.org/docs/GETR/2012/GlobalEnablingTrade_Report.pdf (Accessed 7 July 2013).
15. The official site of UNCTAD (2013), "Statistics: international trade", available at: <http://unctad.org/en/Pages/Statistics.asp> (Accessed 4 July 2013).
16. Doing Business (2013), available at: <http://www.doingbusiness.org/~media/GIAWB/Doing%20Business/Documents/Annual-Reports/English/DB13-full-report.pdf> (Accessed 8 July 2013).

Стаття надійшла до редакції 04.09.2013 р.